

म्हैर्बईकरांना सहकुटुंब वीक एण्ड घालवण्यासाठी जाणव्याजोगं सर्वात जवळच गिरिस्थान म्हणजे माथेरान. कर्जत लोकलने नेरळला उतरलं की मिनी ट्रेन (सध्या बंद आहे) किंवा टॅक्सीनं थेट वर. मात्र तिथे पोचयला प्रवेशद्वारापासून लाल मातीचा रस्ता तुडवत किंवा घोड्यावरूनच प्रवास करावा लागतो. वाहनांना प्रवेश नसलेलं हे आशियातील एकमेव ठिकाण. पण याखेरीज या माथ्यावरच्या रानात दडलेली कित्येक गुपितं प्रवाशांना क्वचितच माहीत असतात. शार्लेट लेक, सनसेट पॉईंटचा सूर्यास्त, घोड्यावरची रपेट घेतानाही आसपासच्या कित्येक गोष्टी आपल्याला खुणावत असतात.

असंच एक वैशिष्ट्य म्हणजे इथला जांभा दगड- लॅटराईट. या परिसरात इतक्या कमी उंचीवर जांभा दगड फक्त इथेच सापडतो. जांभा सापडण्याचं दुसरं जवळच ठिकाण म्हणजे थेट भीमाशंकर. ऑलिंपिया, माऊंट बेरी, रग्बी यासारख्या ठिकाणीही हा जांभा दगड तुम्हाला पाहायला मिळेल. ऑलिंपियाचं रेसकोर्स म्हणजे तर याच दगडात तयार झालेलं एक छोटसं पठार. कोकणात ज्याला सडा म्हणतात ना तेच. ही माथेरानची मूळ उंची. पुढे पाऊसपाण्याने चढ-उतार, ओढे-नाले कोरून काढले. या प्रक्रियेने कोसळण्याच्या स्थितीत असणारे जांभाचे मोठाले खडक आपल्याला माऊंट बेरीच्या काठावर पाहायला मिळतात. ऑलिंपियाच्या मागील बाजूकडून उतरताना जांभाची खोली आणि त्याला धारण करून असलेला 'मूळ पुरुष' बसाल्टही पाहायला मिळतो.

या जांभाची आणखी सुंदर, कलात्मक रूप पाहायची तर थोडं आजूबाजूच्या घरात डोकावायला हवं. ब्रिटिशांच्या काळात बांधलेले इथले बंगले, वाडे आडरानात जाऊन तुडकायला हवेत. प्लॅस्टर न केलेली जांभाची अशी काही घरं त्याच्या लालसर सच्छिद्र पोतामुळे एरवी लांबून जंगलाशी एकजीव होऊन जातात. थोडंसं त्यांना जवळ केलं की दिसतात ते सौंदर्याचे कोरीव आविष्कार. वरवर किंचित कमी होत गेलेले षट्कोनी खांबे, खांबाच प्रत्येक दगड वेगळा घडवलेला. प्रवेशद्वारातून दुरीकडे उतरत गेलेला वर्तुळाकार जिना. जिऱ्याची प्रत्येक पायरी वेगळ्या आकारात घडवलेली. जिऱ्याचं कोरीव रेलिंग. आणखी कितीतरी. वीक एण्ड तर यालाच कमी पडेल.

या दगडाचा इथल्या जंगलाशी असलेला संबंधही मोठा जिवाळ्याचा. जांभाच्या पोकळ्यांमध्ये सादून राहिलेलं पाणी इथल्या निमसदहिरित जंगलाला पोसतं. मुख्य अंजनाच्या झाडांबरोबरचं जांभूळ, पारजांभूळ, दिडी, चांदडा, फणसाडा, आंबा, वारस अशी कितीतरी विविधता इथे पाहायला मिळते. जेमतेम एक, वीड कि.मी रुंदी असलेल्या या चिंचोळ्या भागावर प्राणी, पक्षीजीवनही तेवढचं बहरलेलं आहे. श्यामा, स्वर्गीय नर्तकासारखे पक्षी अगदी वाटेवरूनही दर्शन देऊन जातात. लालतोंडी माकडं ही या जंगलाची रक्षक. माथेरानमध्ये प्लॅस्टिक पिशव्यांना बंदी आहे. कोणी लाल-पिवळी प्लॅस्टिकची पिशवी मिरवत भटकू लागला की या माकडांच्या तावडीत सापडलाच म्हणून समजा. इथली वानरं मात्र फारशी माणसांच्या वाटेला जात नाहीत आणि तुम्ही जर वर्दळ नसलेल्या आडरानात शिरणार असाल तर मात्र तुमची चांगळच, फक्त तोंड बंद नि कान आणि डोळे उघडे. एखादं मोठालं घुबड, हिरवी कबुतरं, त्राऊंड थ्रश आणि बरंच काही पाहू शकाल.

खरोखरच तुम्ही भाग्यवान असाल तर एखाद्या वेळी शोकरूही दिसून जाईल. ही दोन-अडीच फूट लांबीची, झुपकेदार शेपटीची मोठाली खार पाहणं म्हणजे मेजवानीच. शोकरू क्वचितच जमिनीवर उतरते त्यामुळे सलग एकमेकांना भिडलेल्या झाडांच्या फांद्या ही तिची मुख्य गरज. माथेरानची वृक्षराजी ही गरज अजूनतरी पूर्ण करत असल्याने अन्यथा दुर्मिळ झालेली शोकरू अजूनही इथे टिकून आहे.

इथल्या जंगलातलं आणखी एक आकर्षण म्हणजे जवळजवळ वर्षभर प्रवाही असलेले झरे. वरच्या मुरूम आणि जांभा दगडाच्या थरात झिरपत जाणारं पाणी कातळातनं मात्र खाली शिरू शकत नाही.

मग वरनं जांभा आणि खालून बसाल्ट अशा दोघांच्या सीमारेषेवरून फुटलेले झरे पाहायला मिळतात. बरेचसे माथेरानच्या कठाकाठाने, काही तर खोल गोंजेंसमध्ये अगदी अडचणीत. उल्हास नदीतून माथेरानला पाणीपुरवठा व्हायला लागल्यापासून कित्येक झरे आता विस्मृतीत गेले आहेत. जंगलातून अशा झऱ्यांचा शोध घेणं, तिथे आढळणारे कीटक, फुलपाखरं, शेवाळी, नेचे असं वैशिष्ट्यपूर्ण जीवन अभ्यासणं हाही एक थरारक अनुभव होऊ शकतो. अगदी 'Discovery' च्या थाटातला.

काही झरे मात्र अजूनही स्थानिक लोकांकडून वापरले जातात. त्याची स्थानिक नावंही खासच. Harrisons spring ला गळतीचा झिरा तर Blackwater spring ला काळोखीचा झिरा. Mallet spring, Monkey spring हे तर पर्यटकांच्या वाटेवरचे. मंकी पॉईंटकडून डावीकडे घळीत उतरलं की मंकी स्प्रिंग. पाणी पडतं तिथे दगडात कोरलेलं

एक छानसं बाऊल. बाजूलाच राम आणि सीतेची मूर्ती. हा झरा आहे आदिवासींच्या वर येण्याच्या वाटेवर. हे आदिवासी तिथे भेटलेच तर पाणी कसं पितात ते आवर्जून पाहावं. हरणं किंवा माकडं जशी काठावर पुढचे पाय टेकवून थेट ओठ पाण्यावर लावतात अगदी तसंच. आपणही मग करून पाहावं. आपल्याला उगाच वाटतं पाणी उष्टं केलं म्हणून. पण प्रवाही पाणी असं थोडीच उष्टं होतं. उलट बाटली किंवा ओंजळ बुडवली तर ते गढूळ होण्याची जास्त शक्यता.

आपल्यापैकी बऱ्याचजणांनी माथेरान आधी पाहिलेलंच असेल. पण तरीही पुन्हा एकदा तयार होऊया एक नवीन दृष्टी घेऊन, एक नवीन माथेरान पाहायला.

• विनीत वाघे

vinit.v@gmail.com

माथ्यावरचं रान